

ΠΑΡ 5
ΠΕΤΡΟΥ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΗΜΑΣΙΩΝ
ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ ΑΡΜΕΝΙΖΩ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΟΜΟΥ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1912

1267

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΗΜΑΣΙΩΝ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ
Α Ρ Μ Ε Ν Ι Ζ Ω (*)

Εἰς τὸ τοῦ Ὀμήρου ἐν Ὀδ. ε 254 «ἐν δ' ἰστὸν ποιεῖ καὶ ἐπίκριον ἄρμενον αὐτῶ» (τ. ἔ. κεραῖαν, εἰς ἣν προσαρτᾶται τὸ ἰστίον, ἀρμόζουσαν εἰς αὐτόν) ὁ Εὐστάθιος 1533,46 παρατηρεῖ ὅτι σκοπητέον δὲ καὶ μήποτε ἡ Ὀμηρικὴ αὐτὴ κλήσις τοῦ ἄρμενου τῶ ἰστῶ ἐπικρίου παρήγαγε τοὺς πολλοὺς ἄρμενα ἰδιωτικώτερον μὲν, ὁμῶς δὲ οὐκ ἀλόγως τὰ ἰστία καλεῖν» (πβ. Du Cange Glossar. I (1688) p. 126, Κοραῆ Ἐτακτα Α' (1830) σελ. 71, Σκαρλ. τοῦ Βυζαντίου Λεξ. τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλ. διαλέκτου σ. 48 ἐν τῇ λέξει ἄρμενον).

Α'. — Τοῦ Εὐσταθίου τὸ χωρίον ὁ μακαρίτης καθηγητὴς Ἰ. Πανταζίδης ἐξ ἑαυτοῦ ἀναγράψας ἐν τῷ μεταπεφρασμένῳ τοῦ Seiler Ὀμηρικῶ Λεξικῶ (1873) σ. 94 ἐν λ. ἀσφαρίσκω συνῆψεν αὐτῶ τὰ ἐξῆς: «ἡ δὲ νῦν καθομιλουμένη οὐ μόνον τὰ ἄρμενα λέγει, ἀλλὰ καὶ ῥῆμα ἐντεῦθεν ἔπλασεν ἄρμενίζω, ἀμετάβατον=ἰστιοδρομῶ (κατὰ Πολύβιον καὶ ἄλλους), ἰστιοπλοῶ, καθόλου δὲ πλεῶ».

Ὅσον μὲν εἰς τὸ ἄρμενα, ἢ περὶ τῆς τοιαύτης χρήσεως αὐτοῦ παρατήρησις τοῦ Εὐσταθίου πάντως ἠρμήθη ἐκ τῆς πυκνῆς συνηθείας συγχρόνων αὐτῶ («τοὺς πολλοὺς», «ἰδιωτικώτερον»): ἄλλως, ἐν χρόνοις πολλῶ τῶν τοῦ Εὐσταθίου ἀρχαιοτέρους καὶ συγγραφεῖς μετεχειρίσθησαν οὕτω τὴν λέξιν (1). Νῦν δὲ τὸ ἄρμενον ἐνιαχοῦ σημαίνει καὶ τὸ πλοῖον, ὡς καὶ ἐν πλείστοις Βυζαντιακοῖς καὶ μεσαιωνικοῖς κειμένοις, καὶ, σπανιώτερον, μόνον τὸν ἰστὸν.

Ὅσον δὲ εἰς τὸ πανελλήνιον ῥῆμα ἄρμενίζω (2), τὸ περὶ τε

(*) Ἀνακοίνωσις ἐν τῇ τῆς 29 Ἀπριλίου συνεδρίᾳ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας.

(1) Περὶ τοῦ πράγματος ἄλλοτε θά γένη ὁ προσήκων λόγος, καὶ ἄλλως καὶ διότι τῶν Λεξικῶν ἄλλο ἄλλα διδάσκει ἀνακριβῆ· καὶ ὅπως εἰς δύο παραδείγματα ἐνταῦθα ἀρκεσθῶ, ἐν τῶ τοῦ Ἡσιόδου Ἔργ. καὶ Ἡμ. 807 αὐλοτόμον τε ταμεῖν θαλαμητὰ δοῦρα | νηῖά τε ξύλα πολλά, τάτ' ἄρμενα νηυσὶ πέλονται» (τ. ἔ. ξύλα οὐχὶ οἷα δήποτε, ἀλλ' ἐπιτιθήδεια) καὶ ἐν τῶ τοῦ Θεοκρίτου ΚΒ' 13 κρέματα δὲ οὖν ἰστίῳ ἄρμενα πάντα | εἰκῆ ἀποκλασθέντα» (τ. ἔ. τὰ τῆς ἐξαρτύσεως) τῶν Liddell-Scott τὸ Λεξικόν (καὶ ἡ τοῦ Ἀνέστη Κωνσταντινίδου μετάφρασις αὐτοῦ) τὸ ἄρμενα ἐρμηνεύει καὶ διὰ τῆς λέξεως sails (ἰστία). — Ὅρα ἐν τῶ τέλει τῆς διατριβῆς τὰς Προσθήκας.

(2) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

πλοίων και περί ανθρώπων λεγόμενον, και τοῦτο ἡ ὀμιλουμένη ἡμῶν γλῶσσα δὲν ἐπλάσεν αὐτή, ἀλλὰ παρέλαβε κληρονομίαν ἐκ παλαιῶν χρόνων, ὡς και ἄλλα πρόχειρα Λεξικά διδάσκουσι και τὸ Glossarium τοῦ Du Cange και ὁ Thesaurus και τὸ Λεξικὸν τῶν Liddel-Scott· τὸ παλαιότατον δὲ τοῦ ῥήματος μαρτύριον προσήγαγεν ὁ ἡμέτερος Sophocles ἐν τῷ Greek Lexicon p. 249 ἐκ τῆς Χρονογραφίας (ἐτῶν 810-815) τοῦ Θεοφάνους p. 582 B, ἐκδ. C. de Boor I 380,7 ἀόρα τὸν στόλον ἐπὶ τὴν πόλιν ἀρμενίζοντα» (3).

B'. — Μεταφορικὴν τοῦ ῥήματος και δὴ μεταβατικοῦ (4) χρῆσιν πρῶτος, ὅσον ἐγὼ γινώσκω, ἀνέγραψεν ὁ καθηγητὴς κ. Ν. Γ. Πολίτης ἐν τῇ Byz. Z. VII (1898) p. 158 (5), τὴν μετὰ τοῦ ἀντικειμένου καιρὸν ἐν τῇ παροιμίᾳ (Κεφαλληνίας) «καθῶς τὸν εὐρω τὸν καιρό, ἔτσι τὸν ἀρμενίζω» και, κατὰ τὴν τοῦ καιροῦ σημασίαν «τοῦ οὐρίου ἀνέμου και μεταφορικῶς τῆς εὐκαιρίας», ἐν ταῖς παροιμίαις «ὅταν βρῆς τοῦ τσιροῦ σ' ἐν τὸν ἀρμενίζης» (Λέσβου), «ἀλλὶ ἔς τὸν πῶδρη τοῦν κερὸν κὶ δὲν τοῦν ἀρμενίσῃ» (Μεγίστης), «ἀλλὶ... τὸν τσιροῦν τσαὶ δὲν τὸν ἀρμενίσῃ» (Λιθίου). — Χειρογράφου συλλογῆς τῆς Κρήτης δελτίον ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ Λεξικοῦ διδάσκει ὅτι τὸ ἀρμενίζω σημαίνει «και ἐπωφελοῦμαι τῆς βοηθητικῆς περιστάσεως»· καταληπτὸν τοῦτο γίνεται μόνον διὰ τῶν νῦν δὴ παρατεθέντων.

Μεταφορικὴν χρῆσιν ἀναγράφει και δελτίον τοῦ ἀρχείου κατὰ τὰς Παροιμίας τοῦ κ. Πολίτου, B' (1900) σ. 466, ὡς ἐξῆς: «ἀρμενίζω: κυρίως σημαίνει πλέω ἢ ἱστιοδρομῶ, μεταφορικῶς δὲ λέγεται ἐπὶ τῆς διαρρυθμίσεως καθόλου τοῦ τρόπου τοῦ βίου»· τόσον ἀδιόριστα και ἀσαφῆ εἶναι ταῦτα, ὥστε ἅμα αὐτὰ ἀνέγνων και δὲν ἐπίστευσα ὅτι ὁ ἐκδότης τῶν Παροιμιῶν οὕτως εἶπεν· ἀνοιξας δ' ἀμέσως τὸν τόνον αὐτῶν εἶδον ὅτι τὰ ἐν αὐτῷ γεγραμμένα ἀναφέρονται εἰς τὴν Βυζαντιακὴν παροιμίαν (τοῦ Πλανούδη, Kurtz 76) «ἀπάτα και ἀρμενίζε» και εἰς τὴν μεσαιωνικὴν (Krumbacher Mittelgr. Sprichwörter, 1893, p. 126 και 216) ἀκόμπωνε και ἀρμενίζε». Καὶ γρά-

(3) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

(4) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

(5) Τὰ προκείμενα δὲν ἀνεγράφθησαν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ Λεξικοῦ κατὰ τὴν πρώτην τῶν πηγῶν αὐτοῦ ἀποδελτίωσιν.

φει ὁ κ. Πολίτης τάδε: ἀτὸ ἀρμενίζω ἐνταῦθα λαμβάνεται ἐν μεταφορικῇ ἐννοίᾳ. Κυρίως σημαίνει πλέω ἢ ἰστιοδρομῶ. . . , μεταφορικῶς δὲ λέγεται ἐπὶ ἐνεργείας καθόλου ἢ τρόπου τοῦ βίου· **Ἰδὲν ἀρμενίζεις καλὰ** = 'κακῶς διοικεῖς τὰ ἴδια πράγματα'. "Ὅθεν τὸ 'ἀπάτα καὶ ἀρμενίζε' ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ 'ἀπάτα καὶ τραυὰ τὸ δρόμο σου'. . . ἐνέργει ἐν ἀποβλέπων μόνον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ σου καὶ ἀδιαφορῶν περὶ τῶν μέσων, ἅτινα ἀναγκάζεσαι νὰ μεταχειρισθῆς, καὶ ἂν ἀκόμη συνίστανται ταῦτα εἰς ἀπάτην καὶ δόλον» ὥστε ὀρθῶς τῶν Παροιμιῶν ὁ ἐκδότης ἐρμηνεύει μὲν τὰς παλαιὰς παροιμίας, παραβάλλει δὲ τὸ **νῦν κοινολεκτούμενον ἀδὲν ἀρμενίζεις καλὰ** (ἀμεταβάτως)· τοῦτο δὴ καὶ δὲν παρελήφθη εἰς τὸ δελτίον τοῦ ἀρχείου (6).

Εἰς τὰ εἰρημένα συνάπτω ἐγὼ τὰ ἐξῆς· πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις ἀπάγει ἑαυτὸν ἐκ τῶν ὀρθῶν ἔργων καὶ λόγων καὶ ἀστοχεῖ τῶν δεόντων, σκωπτικώτερον πῶς καὶ δριμύτερον λέγεται δημῶδες τὸ **«ποῦ ἀρμενίζεις»**. Ὁμοία εἰκὼν, εἰλημμένη ἐκ τῆς εἰς ἄγνωστόν τινα τόπον ὁδοιπορίας, ὑπόκειται τῷ παρὰ Σοφοκλεῖ ὑπὸ τῆς Ἡλέκτρας πρὸς τὴν Ἄνοιον (στ. 920) Χρυσόστομον λεγομένῳ ἐν στ. 922 ἀπὸ οἷσθ' ὅποι γῆς οὐδ' ὅποι γνώμη φέρη, ἐν ᾧ τοῦ «ὅποι γῆς φέρη» ἡ ἐννοία μεθερμηνεύεται διὰ τοῦ «ὅποι γνώμη φέρη»· ὅτι δὲ παροιμιακὸς τις τρόπος ἐκφράσεως, οἰκεία τῷ κοινῷ βίῳ οὔσης, πρόκειται, τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ Ἀποστόλιος ΠΔ' 57 (Paroem. Gr. II p. 619,3) **«ποῦ γῆς ἢ θαλάττης ὑπῆρχες:: ἐπὶ τῶν ἀνοήτων»** καὶ, πολλῶ τοῦ Ἀποστολίου πρότερον, Δίων ὁ Χρυσόστομος Λόγ. Γ' p. 50 «ἐν νηὶ ἐπιβάταις ἐξεστὶν ἀμελεῖν καὶ μηδὲ ὄραν τὴν θάλατταν ἀλλὰ μηδὲ ὅπου γῆς εἰσι, τὸ τοῦ λόγου, τοῦτο εἰδέναι»· ἐν ἀμφοτέροις τοῖς λογίοις πρὸς τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ὁδοιπορεῖν ἔχομεν τὴν τοῦ πλεῖν, τοῦ δημῶδους ἀρμενίζειν.

Γ'. — Τρίτην τοῦ ἀμεταβάτου ἀρμενίζω σημασίαν ἐπιφέρω τὴν τοῦ «τῶν φρενῶν ἐξίσταμαι, παραφρονῶ, μαίνομαι», σαφεστάτην νῦν, μετὰ τὰ ἐν Β' διελημμένα μοι, ταύτην οὖσαν· τὸ ῥῆμα λέγεται οὕτως ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ δὴ μόνον περὶ λεχοῦς, ἦτις κατὰ τὸν τοκετὸν ἢ μετ' αὐτὸν ἔπαθε τὰς φρένας: (7) «ἢ (δεῖνα) ἀρμενίσε» καὶ

(6) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

(7) Λεχῶν φρενίτιδας παρετήρησαν ἤδη ἀρχαῖοι ἰατροί· τῶν χωρίων τοῦ Ἰππο-

ἀρμενίσμα = ὁ μετὰ παραφροσύνης πυρετός (τοιούτος εἶναι καὶ ὁ ὑπὸ τῶν νῦν ἰατρῶν καλούμενος ἐπιλόχιος ἢ ἐκλαμψία). Ἑρμηνείαν δὲ τοῦ ἀρμενίσσε τούτου ἔχεις ἐν συνηθείᾳ, ἣν πρὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ παρ' ἰδιωτικωτέροις κρατούσαν κατέλυσεν ἔπειτα ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη: εἰς γυναῖκα ἀρμενίσασσαν προσῆγον τὴν ἐμπειρικὴν γιάτριναν, αὕτη δὲ ἄλλα τε πρὸς θεραπείαν τῆς πασχούσης ἐποίησε καὶ ἐπωδᾶς τινὰς ἔλεγεν, ὧν τὸ κεφάλαιον ἦτο ἡ ἐπίκλησις «γύρισε πίσω, γύρισε πίσω».

Καὶ παρετήρησα μὲν ἤδη πρὸ 18 ὄλων ἐτῶν ἱκανὰ περὶ τῆς σημασίας ταύτης τοῦ ἀρμενίζω, δὲν κατώρθωσα δὲ τότε ἵνα καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῆς καθορίσω· ἐν τῇ Byz. Z. III (1894) p. 242 ἔγραψα τάδε: (8) «ἐν τῷ μέσῳ που τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς ἀκροπόλεως [τῶν Σερρῶν] κεῖται καὶ ἡ κοινῶς λεγομένη Ἀρμενόπετρα (9), μέγας βράχος οἰονεὶ μετέωρος ὑπερκεκράμενος· ἐκ τοῦ βράχου, ἐν ᾧ λελαξευμένη ὄραται μικρὰ κοιλότης ἐν σχήματι ἐπιμήκους πλαισίου εἰκόνας [πάντως τῆς Παναγίας], γραῖαι γυναῖκες λαμβάνουσι ὡς ἀντίδοτον ἀσθενειῶν γαῖα καὶ τεμάχια λίθων, παράδοσις δὲ φέρεται καθ' ἣν ὁ βράχος ἀποσπασθεὶς πάλαι ἐκ τοῦ ὕψους καὶ ἔτοιμος ὧν νὰ καταπέσῃ ἐπὶ τὴν πόλιν ἔστη ἔνθα νῦν κεῖται ἐκ θαύματος τῆς Θεοτόκου. . . . Ἐν τῷ αὐτῷ μακρᾷ κειμένῳ ναφ τοῦ Ἄνω Ταξιάρχου. . . ὑπάρχει ἀρχαία. . . εἰκὼν Ἐπιφανείας τῆς Ἀρμενοκρατοῦσης· πάλιν, ἐν Μακεδονίᾳ ἀρμενο(ν) σημαίνει χορτάριόν τι (10) καὶ ἀρμενόξυλο(ν) ξύλον τι, ἀμφότερα διδόμενα εἰς τὰς ἀρτιτόκους γυναῖκας καὶ τὰ νήπια, τὸ δὲ ἀρμενίζειν ῥῆμα λέγεται ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν τόκον τὰς φρένας παθουσῶν γυναικῶν, ἢ γυναῖκα ἀρμενίσσε·» p. 254 καὶ 256 παρετήρησα ὅτι ἐν τῷ εἰρημένῳ ναφ κεῖται εἰκὼν α' ἢ Ἐλεοῦσα, κατὰ πῶς λέγεται ἡ Ἀρμενοκρατοῦσα, δῆλον ὅτι ἡ παρητυμολογημένη Λεχοῦσα· ἐν Σέρραις ναὸς

κράτους, ἅτινα προθύμως μοι ἀνεκοίνωσεν ὁ φίλος ἰατρός κ. Σκεῦος Ζερβός, μνημονεύω τὸ ἐν τῷ Περί ἐπιδημ. Ζ' 25 ἀκαὶ ἡ Θεοδώρα σφόδρα ἐν πυρετῷ, αἱμορραγίης γενομένης. . . . Ἐκτη. . . περὶ πλήθουσιν ἀγορῆν. . . ἐμφρόνως διετίθετο τὰ ἑαυτῆς· πρὸς μέσον δὲ ἡμέρης σφόδρα ἐλήρηι. . . περὶ δὲ τὸν πρῶτον ὕπνον. . . **υανίν**. . . Ἐβδόμη ἐτελεύτησε».

(8) Παρελείφθησαν καὶ ταῦτα καὶ τὰ κατωτέρω (p. 254, 256) κατὰ τὴν ἀποδελτίωσιν.

(9) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

(10) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης. . . κοινῶς λέγεται ὑπὸ τοῦ παρερμηνεύσαντος λαοῦ, ὅπως καὶ ὁ ἐν Θεσσαλονίκη ἔτει 1890 καιεὶς παλαιὸς ὁμώνυμος, ἡ ἁγία Λεχοῦσα» (Τουρκιστι Ἰκμεπέ, τῆς ἐγκύου, κλίσε) (11).

Εἰς τὰ παλαιὰ ταῦτα μαρτύρια νέον προσθετέον νῦν τὸ τοῦ Μιλτ. Λουλουδοπούλου Συλλογ. τῶν Καρυῶν (Θράκης, 1903) σ. 305 (παρὰλελειμένον καὶ τοῦτο κατὰ τὴν ἀποδελτίωσιν): «ὅταν τὴν νύκτα ἐξέλθῃ τις τοῦ δωματίου τῆς λεχοῦς καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτό, ρίπτουν ἀνημμένα κάρβουνα, ὅπως ἄνωθεν τούτων διέλθῃ, διὰ νὰ μὴ ἡ λειχῶνα ἀρμενίσῃ» (ἡ λειχῶνα ἀρμενίστηκε' δηλοῖ ὅτι κακοέπαθε)» καὶ τὸ (ἐν τῷ ἀρχεῖφ ὑπάρχον) σ. 145: ἀρμενίστηκε'—ἐπὶ λεχοῦς, βασκαίνεται».

Αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀρμενίζεται (ἀρμινιάζεται) ἀναγνωρίζω ἐγὼ ἐν οἷς ὁ ἀείμνηστος οἰκονόμος Κωνσταντῖνος πρεσβύτερος πρὸ 82 ὄλων ἐτῶν ἔγραψεν ἐν τῷ Περὶ τῆς γνηστίας προφοράς βιβλίῳ σ. 364: «ἀνώρουκτα [= ἄωρόνυκτα] ἀρμενιάζεται ἡ λεχώ» (ὅταν πάθῃ πυρετὸν μετὰ παρχφροσύνης, διότι εὐθὺς τις κατὰ τύχην εἰς τὸν κοιτῶνά της ἄωρόνυκτα, καθὼς λεγοῦσιν οἱ γράωδοι μῦθοι). Τοῦτο δὲ τὸ (παρὰ Θεσσαλοῖς) ἀρμινιάζεται παρεφθέρη ἐκ τοῦ ἐριννιάζεται, ἐριννύζεται (ε=α, νν=μν, ὡς σίγυμνος σίγυμνος, οἶον ἐριμνύζεται), τουτέστι κυριεύεται ἀπὸ τὰς νυκτεροφοίτους Ἐριννύς· παρὰ τὸ ἐριννύω, Ἐριννύς, ἐριννυάω, ἄζω, ἡ ἐριννύω, -ννύζομαι, κατὰ τὸ δαιμονιάω καὶ -νίζομαι» (12).

Τὰ παίγνια ταῦτα εὐτυχῶς μὲν οὐδεμίαν, μετὰ τὰ διειλημμένα, ἔχουσιν ἀνασκευῆς ἀνάγκην, δυστυχῶς δὲ σχεδὸν μόνα ἀντὶ τοσοῦτων χρησίμων διδαγμάτων ἐκρίθησαν ὑπὸ τοῦ πρότερον ἐπιστατοῦντος εἰς τὴν ἀποδελτίωσιν ἄξια ἀναγραφῆς ἐν τῷ ἀρχεῖφ τοῦ Λεξικοῦ· εὐτυχῶς προελήφθη τὸ κακὸν καὶ οὕτω δὲν ἀπέερασεν», ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ αἰοίδιμος Κοραῆς, εἰς αὐτό.

Δ'.—Τετάρτην σημασίαν ἀναγράφω τὴν τοῦ παθητικοῦ ἀρμενίζομαι,=βασκαίνομαι· ἐπειδὴ λεχοῦς, διὰ τοῦτον ἡ ἐκεῖνον τὸν φυσικὸν λόγον παθούσης, τὸ πάθος ὑπὸ τοῦ λαοῦ προσνέμεται καὶ εἰς ἄλλας ἄλλων ἐπενεργείας καὶ εἰς τὴν βασκανίαν, περίεστη οὗτος εἰς τὴν

(11) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

(12) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

ανάγκην ἵνα καὶ παθητικὸν ῥῆμα πλάσῃ, εἰς ὃ καὶ ἔδωκε τὴν εἰδικὴν σημασίαν.

Δημιώδη παράγωγα ἐκ τοῦ ἀρμενίζω (Α΄) ἀναγράφουσι τῶν Λεξικῶν τὸ τοῦ κ. Ἀγγέλου Βλάχου (1909) καὶ τὸ τοῦ κ. Ἀντωνίου Ἡπίτη (1909) τὰ ἀρμενισιά (ἤδη ὁ Du Cange παρεθῆκε τὸ μεσαιωνικὸν ἀκαλίπλουον [καλίπλοισιαν;], καλὴν ἀρμενισίαν), ἀρμενίσμα (13) καὶ ἀρμενιστής (14) (Ἡπίτης ἀνὴρ τοῦ πληρώματος τοῦ πλοίου ἀνήκων εἰς τὸν κλάδον τῶν ἀρμένων). Τούτοις πρόσθετες τὸ ἐκ τοῦ ἀρμενιστής παρηγμένον ἀρμενιστάρι (15) (ἐν Ζακύνθῳ καὶ Κυθήροις, ἴσως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ) = ὄστρακοδερμον δίκην ἰστιοφόρου πλοίου ἐπιπλέον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης (κατὰ τινὰς συλλογὰς τὸ αὐτὸ τῶ τῶν ἀρχαίων ναυτίλῳ ἢ ποντίλῳ), ὅπερ ἐν Ἡπειρῷ ἀρμενίδι (ἐκ τοῦ ἀρμενόν) καλεῖται. Παρὰ τῷ Somavera (1709) καὶ τῷ Weigel (1898) κεῖται τὸ ἀρμενιστά ἐπίρρημα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΑΘΗΝΩΝ

Εἰς ταῦτα, τὰ πρὸ ἐβδομάδος ἐν τῇ Ἑταιρείᾳ ἀνακοινωθέντα, δύναμαι νῦν νὰ συνάψω ἄλλα χρῆσιμα, ἅτινα ἐν βραχυτάτῳ περισυλλεχθέντα χρόνῳ μαρτυροῦσι καὶ αὐτὰ πᾶσον δίκαιον εἶχεν ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Λεξικοῦ γράφουσα ἐν τῇ «Ἀνακοινώσει πρώτῃ» τὰ ἐξῆς: «ἔξω πάσης ἀμφιβολίας εἶναι ὅτι τὸ μέχρι τοῦδε περισυλλεγεμένον ὕλικόν τυγχάνει ὄν **ὀλίγον** τοῦ ὅλου σφζομένου θησαυροῦ μέρος. Κατὰ τοὺς πιθανωτάτους ἡμῶν ὑπολογισμοὺς ἄγνωστα εἰσέτι ὑπολείπονται μέρη **οὐχὶ ὀλιγώτερα τῶν ἐννέα δεκάτων**».

ΣΗΜ. 1.— Ὁ Thesaurus καὶ τὰ ἐξῆς δύο ἀνέγραψε τοῦ Πολυβίου χωρία: Α΄ 44, 2-3 ἀό δ' [Ἀννίβας] ἀναχθεῖς μετὰ μυρίων στρατιωτῶν καὶ καθορμισθεὶς ἐν ταῖς . . . Αἰγούσαις . . . ἐπετήρησεν τὸν πλοῦν. Δαθῶν δ' οὐριον καὶ λαμπρὸν ἄνεμον, ἐκπετάσας πᾶσι

(13) Ἐν Πόντῳ τὸ ἀρμενίσμα σημαίνει τὴν βραδύτητα καὶ ἀργοπορίαν, ἐξ ἄλλου ἐρχόμενον ῥήματος, τοῦ Ἀρμενίζω = μιμοῦμαι τὰ τῶν Ἀρμενίων, φέρομαι ὡς Ἀρμένιος· ὀνειδίζονται δὲ νῦν οἱ Ἀρμένιοι καὶ ὡς βραδεῖς, ὥσπερ ἐν τοῖς Βυζαντιακοῖς χρόνοις ὀνειδίζοντο πολλὰ κακά.

(14) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

(15) Ὅρα τὰς Προσθήκας.

τοῖς ἄρμενοις καὶ κατουρώσας ἐπ' αὐτὸ τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἐποι-
εῖτο τὸν πλοῦν, ἔχων καθωπλισμένους καὶ πρὸς μάχην ἐτοιμοὺς τοὺς
ἄνδρας ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων», KB' 23,13 «ἀποδοτῶ δὲ καὶ τὰς
ναῦς τὰς μακρὰς καὶ τὰ ἐκ τούτων ἄρμενα καὶ τὰ σκεύη» ἐν τῷ
Thes. ἀμφότερα τὰ ἄρμενα μεταφράζονται *vela* (καὶ ἐν τῇ μετα-
φράσει τῆς ἐκδόσεως τοῦ Didot κεῖται: τὸ *passis velis omnibus* καὶ
τὸ *cum velis armamentisque earum*): ἀλλὰ δικαιοῦται, νομίζω,
νὰ ἀμφιβάλλῃ ὁ ἐνθυμούμενος καὶ ὅτι κανονικῶς λέγονται τὰ πε-
τάννυμι - ἐκπετάννυμι - ἀναπετάννυμι τὸ ἰστιόν ἢ τὰ ἰστιία
(καὶ τὸ ἀντίθετον καταπετάννυμι τὸ ἰστιόν ἢ τὰ ἰστιία), ὅπως εἰς
ταῦτα ἀρκεσθῶ τὰ ῥήματα, οὐχὶ τὰ πετάννυμι-ἐκπετάννυμι-
ἀναπετάννυμι (καταπετάννυμι) τῷ ἰστίῳ ἢ τοῖς ἰστιίοις· ἔπειτα
δέ, διὰ τί τὸ ἀτὰ ἐκ τούτων ἄρμενα κεῖται, οὐχὶ τὸ ἀτὰ τού-
των ἄρμενα; Ἐὰν μὴ τὰ πάντα ἀπατώσῃ, ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χω-
ρίοις τὸ ἄρμενα νοητέον ἐν τῇ σημασίᾳ τῶν ὀπλῶν καὶ τῆς ἐξαρ-
τύσεως, ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τὸ μὲν ἐκπετάσας ληπτέον καθ' ἑαυτὸ
ὡς ἀμετάβατον (πλὴν ἐὰν τὸ ἐκπέτας γραφῆ, ὡς εἰκάζει ὁ φίλος κ.
Χ. Χαριτωνίδης, γίνεται δὲ τοῦ ῥήματος ἑστίν καὶ ῥημάτων συν-
θέτων ἐξ αὐτοῦ καὶ προθέσεως γραφῆς καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων), τὸ δὲ
ἀπᾶσι τοῖς ἄρμενοις» ἀντὶ τοῦ ἀσυν πᾶσι τοῖς ἄρμενοις». — Εἰς τὰ
ἀρχαιότατα παραδείγματα ἐκ τῶν σημειωμάτων μου καταλέγω τὰ
ἐξῆς χωρία: τὸ παλαιὸν σχόλιον εἰς Σοφοκλ. Ἦλ. 732 «ἀνακωχεύειν
γὰρ κυρίως λέγεται ὅταν χειμῶνος ὄντος ἐν τῷ πελάγει στείλαντες
τὰ ἄρμενα [παλαιὸν σχόλ. εἰς Ἀριστοφ. Βατρ. 1000 «ἐκ μεταφο-
ρᾶς τῶν πλεόντων οἷ, ὅταν πνεῦμα σφοδρὸν ἐμπνεύσῃ, συστέλλουσι
τὰ ἰστιία», Ὁμ. Ὀδ. γ 10 «ἰστιία νηὸς εἰσης | στεῖλαν»] σαλεύω-
σιν αὐτόθι, μὴ διαμαχόμενοι τῷ πνεύματι», ἀντιγεγραμμένον ὑπὸ τοῦ
Ἡσυχίου ἐν τῇ λ. ἀνακωχεύειν. Παρ' Ἡσυχίῳ τὸ ἄρμενον κεῖ-
ται καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς χωρίοις: «ἀκάτια: ὑποδημάτων εἶδος· ἢ τὰ με-
γάλα ἄρμενα» (=πλοῖα), «ανομεῖς: . . . καὶ τῶν πλοίων τὰ ἐγ-
κοιλία· καὶ σχοῖνοι ἄρμενων», «φώσσων: τὸ λινοῦν ἄρμενον».

Παλαιὰς λέξεις συνθέτους ἐκ τοῦ ἄρμενον καὶ ἑτέρας λέξεως προ-
χειροὺς ἔχω ἐγὼ τὰς ἐξῆς: ἄρμενοθήκη Ἡσυχ. ἐν λ. καρδάλη, ἄρμενοποιῶ
Dosith., Gramm. Lat. Keil VII p. 432 (=velificor, τὸ δημῶδες κάμνω πανιά,
«τὸ πλοῖον ἔκαμε πανιά»), ἄρ-

μενορράφοι Κωνστ. Πορφυρ. Ἐκθ. βασ. τάξ. p. 674 (σχόλ. εἰς Ἀριστοφ. Θεσμ. 935 «ἰστιορράφος: ὁ πανοῦργος· ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν τὰ ἄρμενα ῥαπτόντων»), ἐννεάρμενος καὶ μονάρμενος Τζέτζ. εἰς Λυκόφρ. Ἀλεξ. 101 («εἰναφώσσωνα στόλον: τὸν ἐννεάρμενον ἢ τὸν μονάρμενον») (16), τριάρμενος Λουκ. Πλ. 14 «τριάρμενα πάντα καὶ ἀνώλεθρα» τὰ πέντε πλοῖα (*Thes robustissima*) καὶ Λεξιφ. 15 «ὀλκάδα τριάρμενον ἐν οὐρίφ πλέουσαν» καὶ Ψευδολ. 27 «ναύτη τινὶ τῶν τριαρμένων», Πολυδεύκ. Ὀνομ. Α' 83 «καὶ Πτολεμαίου ναῦς πεντεκαίδεκῆρης· καὶ Ἀντιγόνου τριάρμενος».

Νέας δὲ δημῶδεις λέξεις συνθέτους καταλέγω τάσδε: ἄρμενοβελόνα ἐν Ἰκάρφ καὶ ἄρμενοβέλονο ἐν Κεφαλληνίᾳ (ἢ κοινῶς σακορράφα λεγομένη), ἄρμενοκούπι ἐν Κρητικοῖς ἄσμασι (=ἰστιοκώπη Πολυδ. Ὀνομ. Α' 103) καὶ ἐν τῇ φράσει «φεύγει ἄρμενοκούπι» (=ταχέως), ἄρμενόπανο ἐν Ζακύνθῳ καὶ Κεφαλληνίᾳ, ἄρμενοράδα=ὄρνις πλουσίαν ἔχουσα τὴν οὐρὰν ἀρμένου δίκην (πβ. σουσουράδα).

ΣΗΜ. 2.— Τύπος ἄρμενῶν κεῖται παρὰ τῷ Passow Τραγοῦδ. Ἑσμ. (1868) p. 249, Nr. 240, 10 «πῆρα χήρας θυγατέρα καὶ τῆς μάγισσας, | ποῦ μαγεύει τὰ ποταμῖα καὶ δὲν σὺνρουνε | καὶ ταῖς θάλασσαις μαγεύει καὶ δὲν ἄρμενοῦν | καὶ μαγεύει καὶ ταῖς βρύσαις καὶ δὲν ρέουνε | καὶ μὲ μαγεύει κ' ἐμένα καὶ δὲν ἔρχομαι».

ΣΗΜ. 3.— Κατὰ διακόσια ἔτη ἀρχαιότερα τοῦ ἄρμενίζω μαρτύρια (ἐτῶν 611—619) νὰ εὕρω ἐν τῷ μεταξὺ ηὐτύχησα ἐν τῷ τοῦ Λεοντίου ἐπισκόπου Νεαπολεως (ἐν Κύπρῳ) Βίῳ Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, ἐκδ. H. Gelzer (1893) p. 18, 16 «ἄρμενίσας ἡμέραν μίαν ἀνέμου βιαίου πνεύσαντος ἐξερρίφθη εἰς τὴν γῆν», p. 19, 10 «εἴκοσι νυχθήμερα ἠρμενίσσαμεν, σφοδρῶ ἀνέμφ μὴ δυνηθέντες ὄλως γνωρίσαι ποῦ ὑπάγομεν μῆτε ἀπὸ ἄστρου μῆτε ἀπὸ τόπου», p. 19, 12 «ἰθεώρει ὁ κύβερνος τὸν πάπαν σὺν αὐτῷ κρατοῦντα τὸν αὐχένα καὶ λέγοντα αὐτῷ «μὴ φοβηθῆς· καλῶς ἄρμενίζεις», p. 19, 23 «ἄρμενίσαντος τοῖνον τοῦ πλοίου καὶ ἐρχομένου. . . εἰς Ἀλεξάνδρειαν». Καὶ κατὰ ἐξακόσια καὶ ἐπτακόσια ἔτη ἀρχαιότερα μαρτύρια (αἰῶνος β' καὶ α' μετὰ Χριστόν), ἐν τῷ Νόμφ Ῥοδίῳ ναυτικῷ: C. E.

(16) Ἡ λέξις μονάρμενος παρ' οὐδενὶ Λεξικογράφῳ, οὐδὲ τῷ ἀειμνήστῳ Κουμανοῦδῃ καὶ τῷ Herwerden, κεῖται.

Zachariae von Lingenthal, Ius Graeco-Rom. IV p. 165. § 14 «τοῦ πλοίου ἀρμενίζοντος» καὶ p. 168 § 32 «πλοῖον ἀρμενίζον», «εἰς βράχην ἀπώλετο ὁ ἀρμενίζων» (§ 5 p. 163 «σχοινίον ἢ ἄρμενον». § 32 p. 168 «πλοίου. . . χυλάσαντος τὰ ἄρμενα» καὶ «ὁ τὰ ἄρμενα χυλάσας»). — Ἐν παύροις οὔτε τὸ ἄρμενον οὔτε τὸ ἀρμενίζω εὔρον.

ΣΗΜ. 4. — Μεταβατικὸν τὸ ἀρμενίζω ἐν τῇ κυρίᾳ ἐκδοχῇ (Α') μετεχειρίσθη τοῦ 15' αἰῶνος ὁ ποιητὴς Ἀντώνιος ὁ Ἀχέλης. H. Perrot, La Siège de Malte (Paris 1910) p. 162, v. 2266 αλοῖπὸν τὸν στόλ' ἀρμενίσαν μὲ τὸν καιρὸν ποῦ θέλαν».

ΣΗΜ. 6 — Πρόσθετος Ἰ. Βενιζέλου Παροιμ. (1867) σ. 107, ἀρ. 223 «ἡ στραβὰ ναι τάρμενα ἢ στραβ' ἀρμενίζομε» («ἐπὶ τῶν ἀνεπιτηδεῶν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις των καὶ αἰτιῶντων τοὺς ἄλλους»). Τῶν Λεξικῶν μόνον τὸ τοῦ κ. Ἡπίτη ἀνέγραψε τὴν μεταφορὰν «στραβὰ ἀρμενίζει, il fait fausse route».

ΣΗΜ. 9.—Παρά τοῦ διδάκτορος κ. Ἰ. Δουλάκι ἔμαθον ὅτι Ἀρμενόπετρα ἐν Κρήτῃ (ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βιαννοῦ) καλεῖται τόπος τις· ἀλλὰ τὸ τοπωνύμιον τοῦτο καὶ τὸ Ἀρμενοί (οἱ) τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀνάγουσιν εἰς τοὺς Ἀρμενίους. Ἐν Κρήτῃ ἀκούεται καὶ ἡ λ. Ἀρμενομπουγάδα=κυρίως τῶν Ἀρμενίων ἢ μπουγάδα, καθόλου δὲ ἡ κακὴ καὶ ἀθλία· πβ. σημ. 13.

ΣΗΜ. 10. — Ὅμοιον φυτὸν καλεῖται ἐν τῷ Βελβεντῷ τῆς Μακεδονίας ἀρμένους (ὁ), ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ ἀρμένης, ἐν τῇ Θεσπρωτίᾳ ἀρμένι (τό)· ὄρα καὶ κατωτέρω ἀρ. 12.

ΣΗΜ. 11.—Κατὰ τὸν κ. Ἰ. Τσοκόπουλον ἐν Μακεδονίᾳ πρὸς τῷ ἀρμενίζω λέγεται καὶ τὸ ἀρμενίζομαι. Ὁ κ. Τσοκόπουλος ἐσημείωσε καὶ τὰ ἐξῆς: «ἀρμένισμα: καλεῖται ὑπὸ τῶν ἰδιωτικωτέρων [ἐν Σέρραις] πάθησις τῶν λεχῶν (ἴσως ὁ ἐπιλόχιος πυρετός), ἀποδομένη εἰς ὑπερφυσικὴν ἐπιδρασιν. ἤκουσα ὅτι ἄλλοτε γυνὴ ἔμπειρος ἐπειρᾶτο νὰ θεραπεύσῃ τὴν πάσχουσαν διὰ τῆς ἐπικλήσεως ἡ γύρισε πίσω, Ἀρμενόπετρα» (πβ. κατωτέρω ἀρ. 12)· ἐὰν μὴ ἀπατώμαι, ἡ ἐπικλήσις ἐκ δύο συνέκειτο μερῶν, τοῦ «γύρισε πίσω», πρὸς τὴν πάσχουσαν λεγομένου, καὶ τῆς λέξεως «Ἀρμενόπετρα», δι' ἧς ἡ θεραπεύουσα ἰκέτευε τὴν Παναγίαν τὴν ἐν τῇ πέτρᾳ θαυματουργήσασαν.

ΣΗΜ. 12. — Πόσον δίκαιον εἶχον, τοῦτο διδάσκουσι τὰ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀχιλλέως Τζαρτζάνου (κατὰ γυναῖκα Θεσσαλὴν ἐνταῦθα διατρίβουσαν) προθύμως ἀνακοινωθέντα μοι, ἐφ' οἷς πολλὰς ὁμολογῶ αὐτῷ χάριτας: α' Ἡ λεχὼ ἀρμινιάζιτι' (ἀόρ. ἀρμινιάσκι = ἀρμενιάσθηκε) σημαίνει ἡ λεχὼ ἔρχεται εἰς μικρὰν διανοητικὴν διατάραξιν'. Πάσχει δὲ τοῦτο καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ δὴ α') ὅταν γίνωνται βλασημίαι, β') ὅταν ἐγερθῇ ἐκ τῆς κλίνης πρὸ τῆς παρελεύσεως ὠρισμένων ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ, συνήθως 15, καὶ γ') ὅταν δὲν κάμνη δίαιταν εἰς τὸ φαγητόν. Εἰς τὴν γυναῖκα, ἥτις ἀρμινιάσκι, καλεῖται γυνή, συνήθως γραῖα, γνωρίζουσα νὰ ξεαρμινιάζη (= νὰ ἀπαλλάσῃ τὴν λεχὼ ἀπὸ τὸ ἀρμένιασμα). Ἡ γυνὴ αὕτη ἐντὸς θυμιατηρίου καίει λιθανωτὸν καὶ ἀρμένια (= χαμομήλιχ) καὶ περιάγουσα τὸ θυμιατήριον περὶ τὴν νοσοῦσαν λεχὼ λέγει λόγια μυστικά θρησκευτικά. Πολλὰκις καλοῦν καὶ ἱερέα. Τὰ ἀρμένια πολλάκις βράζουν καὶ τὸ ζεστόν μεταχειρίζονται ὡς μαλακτικόν. — Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπιφθῆν, τὴν ὁποίαν ἐπάδει σιγῇ ἡ ξεαρμινιάστρα, ἡ ἐνταῦθα ἐρωτηθεῖσα γυνὴ δὲν ἐγίνωσκε τι, ἐνθυμοῦμαι ὅμως παρὰ τῆς μητρὸς ἀκούσας ὅτι ἔρχεται ὡς ἐξῆς με ἀρμένιασι ἢ μάννα μ', με ἀρμένιασι ἢ μπαμπάζου μ' [= ὁ πατὴρ μου], με ἀρμένιασαν τὰδέρφιχ μ' με ἀρμένιασαν τὰ ξαδέρφιχ μ' » ἐάν μὴ ἀπατῶμαι, ταῦτα ἐν τῇ ἐπιφθῇ προφέρουσα ποιεῖται ἡ λεχὼ αὕτη δεινολογουμένη· τὸ ἀρμένιασι = ἰβάσκανε, τὸ ἀρμένιασαν = ἰβάσκαναν· ὄρα ἀνωτέρω Δ'.

ΣΗΜ. 14. — Τὸ ἀρμενιστής ὡς Βυζαντιακὸν μνημονεύει ὁ κ. Κωνστ. Α. Σαράφης Πιτζιπιὸς Ἑλλ. Αὐτοκρατ. σὺλ. (1907) σ. 121· ἐν τῷ βιβλίῳ εὗρισκω καὶ τὰς λέξεις ἀρμενογεμισταί σ. 125, ξυλάρμενα σ. 98. Εἶθε τὰ χειρόγραφα, ἐξ ὧν ὁ φιλότιμος συγγραφεὺς ἤντησε τὰ κατὰ τὸν στόλον, ἦσαν γνήσια παλαιά! — Παρὰ τοῦ κ. Γ. Χατζιδάκι ἐμαθον ὅτι βόρειος λιμὴν τῆς Ἰκάρου καλεῖται Ἀρμενιστής. — Τὸ ἀρμενιστής ἤδη ἐν τῷ Νόμῳ Ῥοδίων p. 168 § 32 αἰ' δὲ ὁ ἀρμενιστής ἀμελήσας καὶ ὁ βιγλιοφόρος ἀποκοιμηθῆν.

ΣΗΜ. 15. — Ὁ κ. Χατζιδάκις διδάσκει με ὅτι ἐν Κρήτῃ τὸ ὄστρακὸδέρμον καλεῖται ἀρμενιστήρι.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Μαΐου 1912.

ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000020459

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

